

Nr. 84 - Persillekræmmeren - 2011

”Hvad farfar fortalte” (I)

af Thomas Jørgen Iversen (1924-1979), Stensballe Bjerge

Afdøde Thomas Jørgen Iversen, der var ejer af slægtsgården Bjerggaard, Bjergene 20, havde gennem en årrække gjort notater over historier og begivenheder i henholdsvis Stensballe og Haldrup, ting, han som barn fik fortalt af sin farfar, gårdejer, sognefoged og dannebrogsmænd Jens Iversen (1835-1912) og af sin far Jens Iversen (1896-1983) og af andre. I alt skrev han 125 notater. Kopi af dette materiale er skænket til Lokalarkivet, hvor det fremtidigt vil indgå i det lokalhistoriske arbejde.

I denne Persillekræmmer gengives historien om ”Skovridergården i Stensballe skov”. Af pladshensyn har lokalarkivet kortet lidt i historien. Derudover er der i bragt supplerende oplysninger fra et andet skrift og folketællinger.

Gravmindet på Vær kirkegård over slægten Krag-Juel-Vind-Arenfeldt, 2011.
(Foto af Poul Erik Schreiber).

Skovridergården i Stensballe skov

I 1868 blev skovridergården oprettet af matr. nr. 19, den yderste ende af ”de lange agre”, som er den nordlige lod af 17b og 18b, der var skilt ud fra nabogårdene, da de blev frikøbt af Stensballegaard.

Skovridergården blev bygget som standsmæssig og som forsørgelsesmulighed for skovridere Lange, der siges at have været søn af én af baronesserne Krag-Juel-Vind-Arenfeldt på Stensballegaard, som på den tid ejedes af tre ugifte søskende, Preben baron Krag-Juel-Vind-Arenfeldt; Sophie Cathrine baronesse Krag-Juel-Vind-Arenfeldt og Elisabeth Eleonora baronesse Krag-Juel-Vind-Arenfeldt. Baronesserne ligger begravet i familiegravstedet på den nordøstlige del af Vær kirkegård. Baron Preben er begravet i Sæby.

Lange var født og opvokset i København. Faderen omtales som ”en reel karl”, en standsperson, men ikke adelig, og sønnen skulle derfor ikke være blevet anerkendt af moderens familie. Efter ét familiemedlems død skal der så have åbnet sig en mulighed for Langes mor til at gøre ham til godsfunktionær. Lange skal på den tid have været vært i Haandværker- og Industriforeningen inde i Horsens (landets førende forening med over 2000 medlemmer, se også omstående oplysninger).

Skovridere Lange drev sin gerning med myndighed og ildhu samt grumme lidt tålmodighed og nød anseelse for sin driftighed og virkelyst. Han var frygtet af krybskytterne, men én gang gik det galt, idet han blev overfaldet af et par

stykker ude ved Brakør og fik en lang gren stukken gennem frakkeærmerne og bukserne hejset ned. Det har nok været en træls tur hjem. Lange siges en gang under en endeløs regnperiode i høstens tid at have gået op på den højeste bakketop og rystet hænderne mod himlen og råbt ”har du råd til at lade det hele rådne, så har vel jeg også”.

Langes sønner var livlige og virksomme og det kunne jo føre til sammenstød, som da de under nogle skydeøvelser ramte plet på gårdens kok. Ved sådanne tilfælde var det godt at kunne komme af vejen i en fart, og de havde til dette brug lavet en vindeltrappe af indbankede harvetænder højt op i en eg bag skovridergården.

Det grundmurede hus med høj kælder og de trefløjede kampestens udbygninger (tegning kan ses i Persillekræmmeren nr. 80) var vel nok en præsentabel og standsmæssig ramme om embedet, men det lille landbrug gav dog ikke det helt store udkomme. En søn, som var blevet skibsfører på de canadiske søer, var hjemme engang og besøgte sognefoged Jens Iversen (min farfar) og sagde da til ham ”du gav mig mere end min far gjorde, da jeg rejste hjemmefra. Du gav mig 10 kr., han gav mig ingenting”. En datter blev husforstander for en tjenestemand på Grønland.

Da Lange blev pensioneret rejste han til København. Efter at baronesserne var døde uden legitime arvinger var Stensballegaard kommet under stamhuset Frijsenborg ved Aarhus, og Stensballegaard blev drevet af forpagter Søltoft. Da denne en gang var på Frijsenborg for at erlægge forpagtningsafgift til herskabet, skal han have spurgt, om Frijsenborg ikke havde en skytte på godset. Jo, det havde de da. For jeg har været i Charlottenborg og besøgt skovrider Lange, og nu synes jeg, at I skulle sende skytten over og skyde ham, for det er et sørgeligt syn at se ham sidde dér og sulte sig langsomt ihjel. Pensionen skal så være blevet forhøjet. Men Søltoft har nok som flere andre anset Lange som rette arving til Stensballegaard.

Det må være i Langes tid, at den sidste del af skoven, dvs. Haldrup Fælled, blev lagt ind under Stensballegaard, og at der blev bygget fast vej fra kilden over Dybdalsbæk og Siljebæk til Haldrup. Han plantede Dybdal og Bødkermarken til med gran og anlagde en del spredte små nåletræsbevoksninger rundt om i skoven.

Mere om skovrider Lange

Skovfoged Theodor Hansen (Persillekræmmeren nr. 80) har i en artikel ” En skov er ikke bare træer”, bragt i Skovtidende december 1980, skrevet lidt om skovrider Lange. Her nævnes det: I 1866 overgik godset Stensballegaard til grevskabet Frijsenborg som beskikkede Lange til at bestyre Stensballe- og Elbæk skov. En ny skovridergård blev opført i imponerende stil og til et stort folkehold, grundet 24 tdr. (13,2 ha) agerjord som hørte til embedet. Lange havde hidtil været veltjent herskabskusk hos grevskabet (se også omstående oplysninger), men nåede alligevel at være skovrider i 33 år. Lange døde i 1899.

Ved min tiltræden i 1928 overtog jeg nogle af Langes skovhuggere. Efter disses udsagn var Lange en krasbørstig herre, der forlangte at de hver morgen og aften skulle stille til appel, mens han fra skovridderboligens høje trappe gav dem deres mere eller mindre velfortjente overhaling. En smuk sommermorgen forsøgte en galekry kok fra en høstvogn at overdøve skovriderens tale, men den forstummede brat, nedlagt af et skud hagl fra den iltre herre. Krybskytter var for Lange en pestilens. Peder Danske og hans staldbrødre var de værste. De gemte bøsserne i hule træer, men havde let bytte, da der efter folkemunde græssede flokke af dyr på 30-40 dyr på skovens åbne sletter. En mørk nat blev Lange lokket i baghold og overmandet, derpå bandt delinkventerne hans udstrakte arme til en lang lægte og løsnede hans seler.

I nærheden af skovridderboligen står en markant gammel eg. I dens furede bark ses hovedet af en række grove harvetænder. Disses tilstedeværelse fik jeg en forklaring på, da en pæn ældre herre i 1936 besøgte mig og præsenterede sig som søn af skovrider Lange og nu bosat i Norge: ”Jeg ville dog lige gense mit barndomshjem og mine drengeårs hemmelighed som førte op til en løvhytte i den høje egekrone, hvor til vi børn entrede op, når den gamle var i krigshumør.

Supplerende oplysninger

I 1853 boede der på Stensballegaard: Herskabet ved Jens Carl, hufader, kammerherre, baron og stamhusbesidder Krag-Juel-Vind-Arenfeldt (1767-1855), datteren Sophie Cathrine baronesse Krag-Juel-Vind-Arenfeldt (1797-1878) og datteren Elisabeth Eleonora (1806-1884), samt et personale på 35 tjenestefolk. Heraf var to gartnere (dengang en høj betroet stilling), den ene gartner ved navn Johan Christian Lange, 33 år. Fra en folketælling i 1834 ses, at Johan Christian Lange 15 år er født i Hillerød og er søn af snedkermester Lange og Charlotte Elisabeth Steived (?), og der var 6 børn i familien. Johan Christian Lange er således født i 1820. I Horsens Vejviser fra 1860 ses, at Johan Christian Lange senere var klubvært i ”Foreningen” på Torvet 14, hvis formål var, at oplyse om fædrelandets anliggender og holdt til i lokaler på ”Palæet”, hvor i sin tid (1780-1830), det russiske Hof og senere prinsesse Charlotte, mor til Frederik 7, havde

haft bolig. Johan Christian Lange findes ikke registreret i Horsens Vejviser fra 1854 og 1866, da han boede på Stensballegaard og er registreret i Vær. Baronesserne Sophie Cathrine og Elisabeth Eleonora var henholdsvis 23 og 14 år, da Johan Christian blev født. Stensballegaard arves på sværdsiden efter stamhusregler. I 1866 var arvingerne ved baronerne Jens Holger (1790-1858) og Frederik Sigfred (1791-1866) døde, og baron Preben (1800-1867) ønskede kun at arve Sæbygaard ved Sæby gennem navnet Arenfeldt. Det betød, at styringen af Stensballegaard for en tid overgik til baronesse Sophie Cathrine. Senere skulle godset arves af en anden familiegren ved Christian Emil lensgreve Krag-Juel-Vind-Frijs på Frijsenborg. En tanke kan være opstået hos baronesse Sophie Cathrine, at hun som mor (69 år) til Johan Christian (46 år) i sin ret sene alder kunne gøre noget for den ikke-adelige søn, der var uden arveret til godset. Det kunne være udnævnelsen til skovrider med en prægtig skovridergård som bolig. En adoption af et barn til en anden familie var ikke en ukendt foreteelse. I 1880 bestod skovriderfamilien af skovrideren, hans kone og fem børn + 5 tjenestefolk. Lange blev 79 år. Historien om skovrider Lange forekommer sandsynlig, om end den ikke lader sig dokumentere.

Skovriderboligen i Stensballe skov, ca. 1960.

Redaktion: FGS, KSO